

TOMASZ KUPŚ

Pierwsi krytycy i obrońcy pism Jana Śniadeckiego o filozofii Kanta

Pamiętniki o Janie Śniadeckim Michała Balińskiego¹ nie są pierwszym opracowaniem twórczości filozoficznej Jana Śniadeckiego, zajmują jednak pierwszorzędną pozycję w badaniach źródłowych nad jego spuścizną. O ich wartości przesądza głównie zawartość faktograficzna, przewyższająca inne rozprawy z tego czasu. Nie bez znaczenia jest także fakt, że Baliński pozostawał w bliskich, rodzinnych relacjach ze Śniadeckim (w roku 1820 poślubił Zofię Śniadecką, córkę Jędrzeja Śniadeckiego). Dwutomowe opracowanie dostarcza więc nie tylko relatywnie wczesnej biografii Jana Śniadeckiego, lecz pozostaje także cennym, choć subiektywnie zabarwionym, źródłem informacji o polemikach, jakie toczyły się wokół poglądów filozoficznych ówczesnego rektora Uniwersytetu Wileńskiego.

¹ Michał Baliński (1794–1864) – historyk, publicysta i działacz oświatowy. Wykształcony w Wilnie, związany ściśle z tamtejszym uniwersytetem; aktywny członek wileńskich organizacji i instytucji kultury (współpracował przy wydawaniu pism wileńskich i publikował m.in. w „Dzienniku Wileńskim”, „Tygodniku Wileńskim”, „Wiadomościach Brukowych”). Działał w wielu towarzystwach naukowych. Autor cennych opracowań dotyczących historii Wilna i Litwy. Biograf i badacz twórczości braci Śniadeckich. Por.: T. Turkowski, *Baliński Michał*, [hasło w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 240–242; M. Krajewski, *Dobrzyński słownik biograficzny*, Włocławek 2002, s. 64–65; R. Naruniec, *Michał Baliński jako mecenas polsko-litewskich więzi kulturowych*, Warszawa 1995.

Wprawdzie przed *Pamiętnikami...* Balińskiego wydane zostały dwie notki biograficzne² zredagowane przez innych autorów, a i sam Baliński publikował podobne opracowania wcześniej³, wszystkie one są jednak znacznie skromniejsze w porównaniu z gruntownym opracowaniem z 1865 roku i nie mogą się z nim równać pod względem objętości i zawartości merytorycznej. Na przykład już w pierwszym tomie *Dzieł Jana Śniadeckiego* (siedem tomów „wydania nowego” z lat 1837–1839) Baliński zamieścił obszerną biografię naukową Śniadeckiego (*Żywot uczony i publiczny Jana Śniadeckiego*), jednak jest ona poświęcona zagadnieniom czysto naukowym i kończy się – urwana nagle – na faktach z roku 1792. Dokończenie tej rozprawy i jej pełne rozwinięcie zostało odłożone do publikacji dwutomowych *Pamiętników*: „Ogłaszając te pamiętniki spełniam obietnicę daną przeze mnie czytającej publiczności, przed dwudziestu kilku laty, w opisie żywota Jana Śniadeckiego, na czele nowego wydania dzieł jego w Lipsku. Niezależące ode mnie okoliczności nie pozwoliły mi nawet dokończyć tej biografii. Mam nadzieję, że terazniejsze pamiętniki wynagrodzą aż nadto ten niedostatek, bo zawierają w szerokim zakresie wszystkie ważniejsze wypadki domowego życia i publicznego zawodu tego znakomitego męża. Nie przestając na tym, odważyłem się wesprzeć dowodami autentycznymi, wszystkie moje twierdzenia objawione w pamiętnikach, umieszczając w dodatkach składających tom drugi dzieła wielką liczbę listów pisanych do znakomitości współczesnych do Jana Śniadeckiego i pism różnego rodzaju zawierających rozmaite szczegóły i zdarzenia mające związek pod jakimkolwiek względem z jego życiem, czynami i pismami. Wreszcie ogłaszając te dokumenta, jakeśmy się już nie raz odzywali, ułatwimy następcom naszym dziejopisom krajowym, poszukiwania częstokroć zbyt mozolne, do coraz lepszego wyjaśnienia rozmaitych gałęzi historii narodowej”⁴. Intuicja Balińskiego okazała się trafna. Opracowanie z drugiej

² *Lebensbeschreibung des polnischen Gelehrten Johann Śniadecki*, „Warschauer Zeitung”, 1831, nr 208–210; D. Szulc, *Jan Śniadecki*, „Gazeta Codzienna”, 1860, nr 233; W. Grochowski, *Jan Śniadecki*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1861, nr 93, 95.

³ W *Polskim słowniku biograficznym*, t. 1, Warszawa 1935, s. 241 czytamy m.in.: „W „Dzienniku Wileńskim” (1830) dał *Rys życia Jana Śniadeckiego*, t[ego] r[oku] w „Noworoczniku Litewskim” ogłosił *Wspomnienia o Janie Śniadeckim*; w wychodzących od r. 1834 „Wizerunkach i rozstrząsaniach naukowych”, obok biografii Jana Potockiego (ser. 1, VI), jednego z najświetniejszych przedstawicieli doby Oświecenia, zamieścił B[aliński] rozprawy o obu Śniadeckich (ser. 1, XI i ser. 3, I)”.

⁴ M. Baliński, *Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem i dziełach jego*, t. 1, Wilno 1865, s. VII–VIII.

połowy XIX wieku wciąż stanowi elementarny przewodnik po drukowanych źródłach dotyczących Jana Śniadeckiego.

W niniejszym zeszycie „Studiów z Historii Filozofii” publikujemy jedynie niewielki urywek dzieła Balińskiego mający fundamentalne znaczenie dla rekonstrukcji sporów, które toczyły się wokół pism filozoficznych Jana Śniadeckiego, począwszy od publikacji eseju *O metafizyce* w roku 1814 (w drugim tomie *Dzieł zebranych*). Informacje zebrane i opublikowane po raz pierwszy przez Balińskiego nie są wprawdzie kompletne, mimo to zawierają największą liczbę danych faktograficznych na temat polemik wokół filozofii Kanta z pierwszych dziesięcioleci XIX wieku, zwłaszcza tych związanych z krytyką filozofii niemieckiej sformułowaną przez Jana Śniadeckiego. *Pamiętniki...* Balińskiego bez wątpienia stały się podstawą wszystkich późniejszych opracowań tego tematu⁵.

⁵ Por. w szczególności: S. Harassek, *Kant w Polsce przed rokiem 1830*, Kraków 1916, s. 19–36; S. Kaczmarek, *Początki Kantyzmu. Reakcja przeciwko kantyzmowi w Polsce*, Poznań 1961, s. 136 i nast.

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/B/HS1/01664